

מבט על, גיליון 1345, 7 ביולי 2020

חזבאללה בסבך האתגרים מבית ומחוץ

אורנה מזרחי ויורם שוייצר

באחרונה מתעצמים האתגרים שבפני חזבאללה בשלוש חזיתות: הפנימית – לבנון מצויה בקריסה כלכלית, "ממשלת חזבאללה" מגלה אזלת יד וברחבי המדינה התחדשו ההפגנות האלימות נגד האליטה השלטונית והכלכלית, הכוללות הפעם גם ביקורת ישירה נגד הארגון ודרישה חוזרת לפירוקו מנשקו; הבינלאומית – נוכח הלחצים על הארגון ושותפיו לציר השיעי, ולאחרונה גם אימוצו בקונגרס האמריקני של "חוק קיסר"; מול ישראל, הממשיכה בפעילות המב"מ ("המערכה בין המלחמות") בסוריה תוך אתגור ריבונותה של לבנון במרחב האווירי ולאורך הגבול המשותף. נסראללה מנסה אמנם לקדם אסטרטגיה חליפית לתלות הכלכלה הלבנונית במערב ובדולר, אך החלופה המוצעת להפניית המבט מזרחה על ידי הרחבת הסחר עם חברות "הציר השיעי" ובחינת האופציה הסינית – הינה חסרת תוחלת. נוכח הידוק הלחצים עליו, הארגון נקלע לדילמה אשר להמשך דרכו. אמנם לפניו שתי אפשרויות לנסות ולייצר תפנית, אך שתיהן אינן רצויות מבחינתו לפי שעה: האחת, הפעלת כוח עד כדי השתלטות צבאית על לבנון; השנייה, הגברת החיכוך הצבאי עם ישראל בסוריה או בלבנון תוך סיכון לעימות מולה. בשלב זה מסתמן, כי הארגון מעדיף להתמיד ב"סבלנות אסטרטגית" שגילה עד כה ולפעול מאחורי הקלעים להגברת אחיזתו והשפעתו על המערכת הלבנונית ולשימור עצמאותו הצבאית.

המשבר הכלכלי והפוליטי בלבנון הגיע בשבועות האחרונים למצב חסר תקדים בתולדות המדינה. קברניטי המדינה מתקשים לספק פתרונות חילוץ והכלכלה הלבנונית קורסת. הלירה הלבנונית איבדה עד אמצע יוני כ-80 אחוזים מערכה (השער הרשמי הוא 1,507 לירות לדולר והיא נסחרת בשוק השחור ב-7,000-9,000 לירות לדולר). כן מתארכות הפסקות החשמל, אחוז המובטלים עלה ועובר את ה-40 אחוזים ולמעלה ממחצית תושבי לבנון נמצאים מתחת לקו העוני. מחירי המזון עלו בכ-200 אחוזים, וחלה עלייה במספר מקרי ההתאבדות על רקע כלכלי. רבים מתקשים לכסות את הוצאות המזון והדיוור, ברשתות החברתיות אף מוצעות עסקאות ברטר של ריהוט והלבשה תמורת מזון ומוצרי תינוקות והחנויות, שנותרו פתוחות, מתרוקנות מסחורה ומקונים. החוב החיצוני של לבנון הינו מהגבוהים בעולם: כ-90 מיליארד דולר, המהווים למעלה מ-170 אחוזים מהתוצר המקומי הגולמי, ולפי הערכות רשמיות עד סוף 2020 צפויה לכלכלת לבנון צמיחה שלילית של 12 אחוזים.

החרפת המצב הכלכלי החזירה את המפגינים לרחובות והחל מראשית יוני הסתמן "הגל השני" של המחאה העממית, כשהמפגינים מתעלמים מההגבלות שהוטלו על מנת לבלום את מגפת הקורונה. ההפגנות נושאות אופי אליים יותר מאשר בגל הקודם, כביטוי לעומק הייאוש וחוסר האמון באליטה הכלכלית והפוליטית. המאץ המידי לתסיסה הוא הצניחה בערך הלירה הלבנונית ביחס לדולר ("מחאת הלירה"). עיקר הכעס הופנה כלפי הבנקים והחנויות הגדולות, אשר נופצו ונשרפו תוך שימוש באלות, אבנים ובקבוקי תבערה. מאפיין בולט נוסף של גל המחאה המתחדשת הוא הפניית אצבע מאשימה ישירות כלפי חזבאללה. במהלך ההפגנה ב-6 ביוני נשמעו

קריאות בוטות נגד הארגון, כולל דרישות לפירוקו מנשקו. קריאות אלה הובילו לעלייה ברף האלימות מצד גורמים שיעים ואף לשימוש בנשק חם נגד המפגינים.

נראה כי בציבור הלבנוני מתרחבת ההבנה בדבר ההשלכות השליליות של פעילות הארגון על הכלכלה, הנובעות הן מפעילותו הצבאית בסוריה ובלבנון, והן מצעדיו הכלכליים (דוגמת העלמות מס; הברחות; הלבנת כספים). בעיתוי הנוכחי "הוסיפו שמן למדורה" גם שמועות על כי הארגון הזרים דולרים לסוריה ערב אישורו של "חוק הקיסר" בקונגרס האמריקאי, שנכנס לתוקף ב-17 ביוני ומאפשר להרחיב את הסנקציות נגד משטר אסד בסוריה ותומכיו, וכך תרם לקריסת המטבע הלבנוני. כל זאת, במקביל לחוסר שביעות הרצון מכך שהארגון, שהוא הגורם ההגמוני בממשלה הנוכחית, מכשיל את קידומן של הרפורמות הנדרשות. חזבאללה מצידו מנסה לנצל את הסלידה של הציבור מהבנקים כדי להשתלט על סקטור חזק זה, אך לפי שעה ללא הצלחה.

שיתוקה של הממשלה וכן גילויי הביקורת והאלימות הבין-עדתית היו ברקע היוזמה של הנשיא מישל עוון לכנס את ההנהגה הלבנונית לדורותיה ועל כל עדותיה למפגש של "דיאלוג לאומי" (25 ביוני). גם יוזמה זו נחלה כישלון חרוץ ורק הבליטה את המחלוקות נוכח החרמתה על ידי ארבעת ראשי הממשלה הסונים האחרונים, נשיא לשעבר ושלושה ראשי מפלגות נוצריות, וכן חוסר ההצלחה להציג הסכמה כלשהי על המשך הדרך. ביטוי נוסף לעליית רף המתרחקות הבין-עדתית הוא המידע על ניסיון לפגוע בשיירה של ראש הממשלה לשעבר סעד אל-חריירי. ברקע ניכרים קשיים בדיאלוג הנמשך עם "קרן המטבע הבינלאומית", שהובילו להתפטרות שניים מבכירי מנהלי המו"מ בצד הלבנוני. ממשלת לבנון מבקשת הלוואה של כ-10 מיליארד דולר מהקרן והדיאלוג עימה הוא לצנינים בעיני חזבאללה נוכח התניית הסיוע בקידום רפורמות משמעותיות שקיפות ופיקוח חיצוני, אשר אם ייושמו יקשו מאוד על הארגון לשמר את נכסיו והשפעתו. נסראללה הסכים לקיום הדיאלוג בלית ברירה ובתקווה כי ייכשל, ואכן נראה כי הוא יימשך עוד זמן רב וללא פתרון באופק.

נוסף ללחצים מבית, גוברים על חזבאללה גם הלחצים מבחוץ, המהדקים את החבל סביב צווארו, כמו גם של שותפיו ל"ציר השיעיי". סימנים למצוקתו ניתן למצוא בין השיטין בנאום האפולוגטי שנשא נסראללה ב-16 ביוני, ובו ניסה לטעון כי אין לארגונו יד ורגל באלימות שננקטה נגד המוחים במהלך ההפגנות. נסראללה הכחיש טענות על כי חזבאללה מבריה דולרים וסחורות לסוריה והדגיש כי הארגון לא יוותר על נשקו שנועד להגנה על לבנון: "נמות ברעב ולא נוותר על הנשק". התקפתו על "חוק קיסר" לוותה בהצעת אסטרטגיה חליפית לפתרון המצב הכלכלי בלבנון, שבמוקדה הרעיון לנתק את לבנון מתלותה במערב ובדולר האמריקני (ארצות הברית העבירה השנה 750 מיליון דולר ללבנון), ולהפנות מבט מזרחה, לפיתוח היחסים הכלכליים עם איראן, עיראק וסוריה ולקידום הקשרים עם סין, המוכנה להשקיע בתשתיות בלבנון. תוחלתה של אסטרטגיה חלופית זו נמוכה נוכח קשייהם הכלכליים של גורמי הציר השיעי, והסיכוי הנמוך לכך שסין תרצה להשקיע כיום בלבנון.

המשך המאמץ הישראלי למניעת התעצמותו הצבאית של הארגון, ובמיוחד את חימושו בטיילים מדויקים במסגרת המב"מ, כמו גם השימוש שעושה ישראל במרחב האווירי הלבנוני ופעילותה לאורך הגבול המשותף, מוסיפים לקשיים של חזבאללה. הארגון חושש מניצול מצוקתו על ידי ישראל לעליית מדרגה בפעילותה הצבאית נגדו ופועל לשמר הרתעה מולה, כולל על ידי הפעלת

מערכה תודעתית. במסגרת זאת פרסם לאחרונה הארגון סרטון שבו הוצגו טילים מדויקים התוקפים יעדים בישראל, וברקע נסראללה מכריז כי בידי הארגון טילים מדויקים שביכולתם לפגוע בכל נקודה בישראל וכי הניסיון הישראלי למנוע זאת "תם ונשלם", קרי נכשל לחלוטין. במקביל צוטטו בעיתונות הלבנונית פרשנויות שמקורן ומידת אמינותם אינם ברורים, שלפיהן חזבאללה מתכוון לאפשרות של מלחמה נגד ישראל בקיץ הקרוב.

האיומים הגוברים על חזבאללה מבית ומחוץ מחדדים את הדילמות בפניהן עומד הארגון באשר להמשך דרכו: האם וכיצד להמשיך במדיניותו הנוכחית, המתמקדת בשימור נכסיו הפוליטיים והצבאיים בלבנון ובסוריה מאחורי הקלעים, או לנקוט מהלכים שאפשר שייצרו תפנית וישנו את הנסיבות הלוחצות לטובתו. בגדר תפניות ניתן לראות שני כיווני פעולה אפשריים, הגם שלהבנתנו חזבאללה עדיין לא נמצא בנקודה שבה הוא עלול להיגרר למהלכים קיצוניים מסוג זה, ובשלב זה הוא מעדיף להימנע מהם:

בתוך לבנון – החלטה להפעיל כוח צבאי על מנת למנוע סיכון מוחשי למעמדו ההגמוני בלבנון, הן כדי לשמר את עצמאות המיליציה החמושה שלו והן על מנת להבטיח את השפעתו על המערכת הפוליטית והכלכלית במדינה. בתרחיש קיצוני של איום על ההגמוניה שלו ונכסיו, חזבאללה עלול להשתמש בכוחו הצבאי כדי להשלים את השתלטותו על לבנון, תוך ויתור על האסטרטגיה שאימצה לאורך השנים של ביסוס השפעתו מאחורי הקלעים. מהלך כזה עלול להוביל לכאוס ולמלחמת אזרחים נוספת בלבנון.

מול ישראל – הסטת תשומת הלב מהמצב הפנימי למאבק בישראל על ידי מהלך צבאי יזום שעלול להוביל לעימות עמה. בשלב זה נראה כי מבחינת חזבאללה, חסרונותיו של צעד מסוג זה עולים על יתרונותיו: הוא עלול להוביל למלחמה רחבה ובלתי רצויה עם ישראל, על מלוא מחיריה עבורו וכן להחריף את מצוקתה הכלכלית והפוליטית של לבנון – התפתחות שברי שתחריף את הביקורת המופנית נגד הארגון עצמו.

מוערך כי חזבאללה יבחר, לפחות בתקופה הקרובה, להתמיד באסטרטגיה הנוכחית שלו, שבמוקדה המשך המאמץ מאחורי הקלעים לשפר את אחיזתו והשפעתו המדינית והכלכלית על המערכת הלבנונית, בצד שימור עצמאותו הצבאית. בתוך כך הוא ימקד מאמץ לשיפור השפעתו על סקטור הבנקאות (גם על ידי ניטרול נגיד הבנק המרכזי החזק והותיק), מערכת המשפט והתקשורת לשינוי פניה של לבנון.

אשר לישראל - נראה כי האתגרים מבית דוחקים בשלב זה מחשבות בכיוון של הרפתקה צבאית, ולכן הארגון שוקד על חיזוק ההרתעה מולה, תוך הקפדה על שמירה הדדית של "כללי המשחק", וביסוס מאחזיו בסוריה. במצב זה, כשחזבאללה עסוק בהתמודדות עם המשבר הפנימי והלחצים מבחוץ, על ישראל להתמיד בנחישותה לשבש את המשך העברת אמצעי לחימה מתקדמים לארגון ואת התבססותו בסוריה, אך להימנע מחריגה משמעותית "מכללי המשחק" גם היא, כדי לא לדחוק בחזבאללה להגיב וכך לסייע בעקיפין לחילוצו ממצוקתו על ידי הסטת תשומת הלב הציבורית לתמיכה בו כמי שנתפס "מגן לבנון".